הלכה · משנה תורה · מפרשים · אור שמח · ספר קניין

אור שמח על משנה תורה, הלכות שכנים

רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אור שמח על משנה תורה, הלכות שכנים

רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אור-שמח-על-משנה-תורה-הלכות-שכנים/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה א 4
הלכה ג 4
הלכה ד 4
הלכה ה 5
פרק ב 5
הלכה יב 5
הלכה טז 5
פרק ג 6
הלכה ב 6
הלכה ה 6
פרק ד 7
הלכה י 7
פרק ה 9
הלכה ט 9
פרק ו 10
הלכה יב 10
פרק ז 11
הלכה ז 11
הלכה ט 12
פרק ח 12
הלכה ג 12
הלכה ו 13
פרק י 13
הלכה ז 13
פרק יא 13
הלכה ז 13
פרק יב 14
הלכה א 14
פרק יג 14
הלכה א 14

פרק א

הלכה א

או שהחזיקו בה מן ההפקר:

נ"ב מפורש בפירוש רבינו חננאל פ"ק דב"מ גבי יחלוקו לדמי דאם יש בו דין חלוקה כו' ואם לאו מעלין אותו בדמים:

הלכה ג

אחד השוכר מחבירו מקצת חצר כו':

הנה בנתן מתנה לחבירו חצי חצר מסתפקנא אם מצי טעין המקבל מתנה גוד או איגוד, או מצי אמר הנותן אדעתא דתכריחנו ליקח וליתן דמים או למכור ולהסתלק מחצרי לא קא יהיבנא לך מתנה, דאימת קא יהיבנא לך אדעתא דתדור עמדי. ולכאורה נראה לפשוט מהא דמתיב ממשנתנו דמי שחציו עבד וחציו בן חורין עובד את רבו כו', ואם נאמר דבכה"ג לא מצי טעין המקבל גוד או איגוד, א"כ מאי פריך דילמא מיירי בשחרר רבו אותו לחציו והוא קיבל גט שחרור לחציו מידו, א"כ אי לאו תיקון העולם מצי אמר אדעתא דתהיה עמדי בשותפות שחררינא לך, אדעתא דתיפוק כולא לחירות לא, אלא ע"כ דאף בכה"ג אמרינן גוד או איגוד, כש"כ כאן דהנותן הא מצי לומר גוד או איגוד, לכן לא גרע כח המקבל מכח הנותן וכל זכות שיש לנותן במה ששייר יש ג"כ למקבל בחצי שקיבל ומצי לומר גוד או איגוד:

אולם יש לדחות דהך סוגיא אזלא אליבא דרב יוסף דסבר דלרבנן אין אדם יכול לשחרר חצי עבד לא בשטר ולא בכסף, ומוקי הגמרא משנתנו בעבד של שני שותפים וקם אחד ושחרר חציו, א"כ שפיר פריך דנימא אגוד, וכן מסתברא דאין סברא כלל לומר דהוי סברה הגמרא דאמרינן אגוד היכי דליכא גוד בכה"ג דנתן לו חציו וכמש"ב ודוק. אמנם מכאן ראיה לפסק רבינו דאף בשנים שלקחו בשותפות אמרינן גוד או איגוד, דאל"ה מאי פריך דילמא מיירי ששחרר חציו ומכר חציו בבת אחת דבכה"ג אמר רבה דמהני לכ"ע עי"ש, ובכה"ג מצי אמר דאדעתא דא קבלית גט שחרור דתהיה שותף בגופך עם פלוני, ואולי דסתמא מיירי בכל ענין לכן פריך מינה ודוק:

הלכה ד

ולא את הפרדס עד שיהיה (בה) [בו] ל"ו אילנות כו':

בהמ"ג והמחבר שכתב כו' י"ל שכוונתו שה"ה לשדה אילן כו' לא מצינו שם פרדס על כרם לבד ע"כ, ומצאנו להיפך שם פרדס רק על שדה רמונים, וז"ל הגמרא ב"ב ז' ופסקה

רבינו פרק כ"ח הלכה י"ד ממכירה, כרם שלי אני מוכר לך כו' אע"פ שאין בו גפנים כו' פרדס אני מוכר לך אע"פ שאין בו רמונים, הרי דפרדס הוא שדה רמונים, ורק הגמרא משוה דין כרם לדין רמונים אלמא שבכל שדה אילן כן הוא וכפסק רבינו ודוק:

הלכה ה

אין שומעין לו כו':

תוספתא דב"מ פרק י"א, רשב"ג אומר אין שומעין לו משום כבוד בית אבותיו, הנה לפירוש הגמרא בתוספתא דא לא אדע פשר דבר, דאם אומר טול אתה כשיעור ואני פחות מאי כבוד בית אבותיו איכא, ולפי מה דסליק אדעתיה דבגוד או איגוד פליגי אפשר דכוונתו דאם אומר טול אתה כשיעור ואני פחות, או אני אטול כשיעור ואתה פחות ואני אוסיף לך על הדמים, או תוסיף לי על הדמים וטול כשיעור ע"ז אמר רשב"ג דאם יאמר או אטול כשיעור ואוסיף לך על הדמים ואתה פחות או אגוד לגמרי לא מצי לכופו מפני כבוד בית אבותיו, ואם כה אפשר דשייכא מילתא דרשב"ג בהא דאמר בפרק האשה שנפלו גבי נפלו לה עבדים ושפחות זקנים כו' לא ימכרו מפני שבח בית אביה, אבל לפי המסקנא לא ידענא איך לאוקמה, ואולי באומר טול אתה שעור או בדמי או במתנה או אטול כשיעור ואתה פחות ואוסיף לך בדמים, דלפ"ז מצי אמר דמים לית לי, במתנה לא ניחא לי, וליתן לך כשיעור הך פחות דנשאר לדידי אין זה די לתשמישי ומפני כבוד ב"א, אין זה בכלל לישנא דרשב"ג וצריך ביאור, ועיין הרב המגיד ובראב"ש ודוק:

פרק ב

הלכה יב

יש לי להסיר אמת המים מעלי וכן סותם החלון:

נ"ב ע"ז כתב ראב"ד לא נתחוורו דבריו כמו שהביא הרא"ש בשם הראב"ד דפליג ע"ז, ולפנינו נדפס ההשגות בהלכה י"א, ועיין לח"מ:

הלכה טז

לפיכך אם נפל הכותל המקום והאבנים של שניהן:

ההמ"ג הביא הגמרא עיי"ש, ושם בתוספות תוד"ה לפיכך אם נפל הכותל כו' אבל הכא מעיקרא נולד הספק ואם היו באין לחלוק כו' היו חולקין בשוה מספק כו' הלכך אפילו נפל הכותל לרשותא דחד מנייהו לא יפסיד האחר כחו כו', ונראה בהבנת דבריהם עפ"י מה שפרשו לקמן פרק חזקת (דף לג) סד"ה לסוף אודי ליה דעל הפירות שאכל אינו נאמן במיגו לומר דאיהו קריב טפי כיון שהוא בא בטענה שהקרקע שלו ועל זה

אינו נאמן דאיכא סהדי דפלוני קרוב ועליו ליכא סהדי לכן גם על הפירות אינו נאמן יעו"ש, כן דוגמא דכאן לענין תפיסה דיהא מועיל תפיסת האבנים לומר שהכותל נבנה בחלקו הא איהו בא בטענה לומר שהמקום הוא שלו ובחלקו נבנה הכותל ועל זה המקום כבר פסקנו דהוא בחזקת שניהם מטעם דאין לאחד בו חזקה יותר מחבירו, וא"כ כיון שהמקום הוא בחזקת שניהם תו לא מועיל טענתו שבחלקו נבנה הכותל גם על האבנים שהוא תפוס כעת בהם, וחזינא להאבנים כאילו מונחים במקום הכותל, והא דכתבו דשהו הרבה דאז הו"א דנאמן במיגו אף דבהמקום ליכא מיגו והמקום נשאר בחזקת שניהם בכ"ז לא דמי להלן דפרק חזקת דשם הלא נשאר ביד רב אידי משום דאיהו ודאי ומחזקינן בברור שכן הוא, אבל כאן הפסק דין חלוקה הוא מצד הספק ועוד דכאן נולד המיגו אחרי שנפלו לרשותו הוי מצי לטעון לקוח בידי והמיגו נעשה בהסבו לזה בידים שהשהה אותן הרבה ברשותו עד שהיה יכול לטעון לקוח בידי ודוק היטב:

פרק ג

הלכה ב

נשבע בנק"ח שלא נתן לו:

ראה מש"כ רבינו בהלכות גזלה פרק י' הלכה י"א, וסברתו ברורה דכאן נחית על דעתא דיטול מעותיו בשבועה כמה הוציא ואפילו אם יוכל לומר יבואו ב"ד וישומו וההוצאה גלויה בכ"ז נחית דליטרח לאפוקי מעותיו בב"ד לכן גם על טענת נתתי ג"כ לא נפטר משבועה, אבל מלוה תו"ז אטו מי הלוה מעותיו דלבעי לאשתבועי, וזה ברור, ותמה אני על הש"ך אמאי לא העיר שהטור סימן שע"ה סתם כדעת רבינו דצריך לשבע וליטול ומדוע לא העיר בעצמו שם, ועיין סימן קנ"ח סעיף ח' בשו"ע וטור:

הלכה ה

וכן שני בתים זה בצד זה והיו גגיהן עשוין לדירה אפילו היו (**ב**') [**בשני**] **צידי רשות הרבים זה עושה מעקה כו**':

נראה משיטת רבינו דבפותח חלון לרה"ר אף שכנגדו איכא בית וחלון אחר לא איכפת לן, דהא הוא לרה"ר פותח ומאי חייש אם איכא נגדו חלון אחר, ושנינו בפירוש סוף חזקת אבל פותח הוא לרה"ר פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון ועיין ההמ"ג לקמן פרק ה' הלכה ו', ולכן פירש רבינו דמיירי בסמוך גג לגג ופותח חלון או בלא מעקה צופה ומביט מגג לגג ומזיק בראיתו מגגו לגג של חבירו, אע"ג דהרה"ר אצל שני הגגין או שהוא משני צדדי הגגין כמין ג"ם, או שהגגין סמוכין ודבוקין ומשני עבריהם הולך רה"ר, וקמ"ל דאף

ע"ג דקא חזו ליה בני רה"ר מצי אמר ע"ז לא קפידנא דלא חזו ליה תמיד ועוד דאי בעינא גדרנא לצד של הרבים, אבל כשרשות הרבים מפסיק בין הגגין ודאי דמצי אמר ליה אנא לרה"ר פתחנא, ואי דחזינא גבך מרחוק אנא הוינא כבני רה"ר, ועוד שאינני מסתכל תמיד לרה"ר, אבל בסמוך ודבוק גג לגג א"כ הלא מצית קאי אצל גגי תמיד ואי דבני רה"ר חזו לך הא מצית למיגדר מצד דילך אצל רה"ר. ולפיכך הקדים רבינו, דלפ"ז יקשה הא דרב נחמן דבגגין אין היזק ראיה ובעי רק מחיצת עשרה, לכן פירש דבגגין הראוים לדירה איכא היזק ראיה ואפילו היה בשני צידי רה"ר פירוש שעובר משני עבריהם אבל לא שמפסיק בין הגגין, אולם כולהו רבוותא קדמאי פירשו שהרה"ר מפסיק וכן פסק בשו"ע, וכן הבין בהמ"ג בדברי רבינו, ואח"ז ראיתי בשו"ת מהרי"ט צהלון סימן רנ"ג מש"כ בזה עיי"ש ודוק:

פרק ד

הלכה י

שטף נהר [את] זיתיו ושתלן בתוך שדה חבירו ואמר הלה זיתי אני נוטל אין שומעין לו משום ישוב הארץ כו':

נראה דרבינו מפרש דלאו דוקא בארץ ישראל דהוא הדין בחו"ל במקום שישראל מצוין, והא דאמר גבי הנוטע שדה שלא ברשות דמשום ישוב א"י אינו בחו"ל, אולי זה דוקא במקום שאין ישראל מצוים. וזה אין לומר דכוונת רבינו בארץ ישראל דוקא ונכלל זה בהא שכתב משום ישוב הארץ וסתמו בארץ ישראל, ז"א דפוק עיין לקמן פרק י"ד היה רוצה כו' ובן המצר רוצה לזרעה הלוקח זוכה משום ישוב הארץ, אטו התם ג"כ בארץ ישראל, וחזינא דבכל מקום שישראל מצוים כייל רבינו בלשון ישוב הארץ, ומצאתי בשטמ"ק שכתב הרמ"ך והוה"ד בחו"ל אין שומעין לו דראוי שמה לבנות בתים כו' בנו בתים ונטעו כרמים ואולי דוקא בבל כו', כוון כמו שאמרו עשו בבל כארץ ישראל לענין גידול בהמה דקה, וכפי הנראה סבר דבעת שהיה ארץ ישראל ביד ישראל ואז היו מצוים כל ישראל להיות בארץ ישראל, בזה אמרו דבחו"ל שומעין לו אם בא לעקור זיתיו, אבל השתא בגלות דכתיב בנו בתים כו' בזה גם בחו"ל הדין כן וכמו שמצאנו בעשרה תקנות של יהושע דנוהגין אף בחו"ל כמ"ש סוף מרובה, סוף דבר כוונת רבינו ודאי כן הוא:

וכיון שזכינו לזה א"ש מש"כ רבינו ואם לא נעקרו בגושיהן הכל לבעל הקרקע מיד, דתמוה הא נוהג ערלה, ולפ"ז י"ל דרבינו כתב בהלכות ערלה בפרק י' מהלכות מע"ש ונ"ר וז"ל, הנוטע לרבים בתוך שדהו חייב בערלה שנאמר ונטעתם אפילו לרבים, בד"א בארץ

ישראל אבל בחו"ל פטור, ולא ביארו מקורו, ופשוט משום דבהך משנה דתנן הנוטע לרבים חייב תנן ור' יהודה פוטר, וקיי"ל בפרק כיצד מברכין דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל אפילו בערלה, ומוכח דלכו"ע אף למ"ד דבחו"ל הוי הלכה למשה מסיני ג"כ קיי"ל כהמיקל בחו"ל, משום דמסיק כן על מר בר רב אשי יעו"ש אמוראי בתראי דפסקי כר' יוחנן, וכיון שנזכר במשנה בדוכתין, הלכה כמותו בחו"ל, וכיון שכן נראה דרבינו כתב בפירוש המשנה הא דתנן והעולה מאליו חייב בערלה ז"ל, ובתנאי שיהיה צומח ברה"י אבל עולה מאליו ברה"ר אינו חייב בערלה וע"ז אמרו בספרא ונטעתם פרט לעולה מאליו, וכן אמרו בפירוש בתוספתא העולה מאליו לרבים פטור מן הערלה [אף דלשיטת רבינו שם ובחיבורו הנוטע ברה"ר וגם לרבים פטור ס"ד אמינא דאם עלה מאליו ברה"ר חייב דשאני תמן דהנוטע לא נתכוין לזכות בו והפקירו ונטעו ברה"ר ודחוק ועיין ביאורי הגר"א]. והנה זה א"ש לשיטת רבנן, אבל לרבי יהודה דהנוטע לרבים פטור אף בנוטע בתוך שלו, כש"כ שאם עלה ברה"ר פטור דהא אף הנוטע בתוך שלו שיש לו רשות ליטע כרצונו ואם נטעו לרבים פטור כש"כ העולה מאליו לרבים שפטור ועל מה דרשינן ונטעתם פרט לשעלה מאליו, וכיון דונטעתם ליחיד קאמר רחמנא א"כ המיעוט ג"כ ליחיד דעלה מאליו ליחיד פטור, ולפ"ז כי קיימא לן כמותו בחו"ל, תו אף בעלה מאליו ליחיד ג"כ פטור בחו"ל, ולפ"ז א"ש הא דתני ואם לא נעקרו בגושיהן כיון שהאילן במקומו שהיה נטוע תו הותר בו שעברו שנות ערלה, והשתא הוי כנטיעה חדשה במקום זה כמש"כ רבינו או שעקר את כל האילן ממקומו ונטעו במקום אחר הר"ז חייב בערלה, והכא ששטפן נהר ושתלן בתוך שדה חבירו הוי כנטוע מאליו וכמו עלה מאליו ופטור בחו"ל משום ערלה, ולכן כתב הכל לבעל הקרקע מיד דאין בו משום ערלה, דהכא בחו"ל מיירי ג"כ כמו שפרשנו, ולא מצי אמר לבעל השדה אלו נטעת לא הוי לך פירי עד ג' שנים משום ערלה, דגם בעל האילנות אולי נטע לא הוי ליה פירי, אבל דמי עצים משלם ליה לבעל הזיתים ודוק. ולפי שיטת רבינו יש לפרש הא דאמר בירושלמי פ"ק דערלה הלכה ב' רבי יאשיה מייתי נטיעות מחו"ל בגושיהן ונציב לון בארץ דמיירי בנטועין לרבים דהלכה כר"י בחו"ל דפטורין מן הערלה ודוק:

ובזה אמרתי ליישב מה שהביאו רבותינו בתוספות בע"ג נ"ט ובקדושין ל"ו דמשום זה לא נהגו להפריש תרומ"ע בזה"ז בחו"ל דקרקעות שלנו משועבדות הן לשרים ודינא דמלכותא שאם לא יתנו המס שיהיו משועבדות ביד העו"ג ומשוקעות לו וכו' וקשה לר"י כי גם בימי החכמים היה להן קרקעות לטסקא כדאמרינן מאן דלא יהיב טסקא וכו'. ונראה ליישב דברי ר"ת, דקרקע המשועבדת למסים הוי כבהמת ארנונא דחשיבא

שותפות עו"ג כן הכא הוי הקרקע כשותפות עו"ג [וכן מצאתי בשו"ת רשד"ם חיו"ד סי' קצ"ב שכתב דהוי שותפות עו"ג] והנה ר' אלעאי דסבר דראשית הגז אינו נוהג בחו"ל שקלו וטרו אליביה אמוראי בתראי בפרק ראשית הגז דרבא אמר מודה ר' אלעאי בתרומה דבשותפות עו"ג חייב, ומסיק אחר זה ר' חנינא מסורא ליתנהו להני כללי כו' אלא ש"מ בתרומה נמי פוטר, וכיון דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל סמכינן דהוי שותפות עו"ג דמשועבד לטסקא ושותפות עו"ג פטור מן התרומה, ובפרט דרב נחמן בר יצחק אמר נהוג עלמא כו' כר"א בראשית הגז, ועיין בפ"ק דשבת (דף י) ברש"י בימי רב חסדא אכתי לא נהוג כר"א ובימי רב נחמן בר יצחק נהוג כוותיה כו', ולכן השתא לפום המסקנא דר"א פוטר שותפות עו"ג בתרומה קיימא לן דהלכה כמותו בחו"ל כיון שהוא מיקל בארץ, וזה מחוור בשיטת ר"ת:

ובזה א"ש השמועה דפ"ק דפסחים איכא דאמרי כו' בהמת ארנונא פטורה כו' ואף ע"ג דמצי מסלק לה, דתמוה דהא תניא דחייבת, אך בברייתא תמן תניא בהמת המדבר כו' וגר שמת ואין לו יורשים פטורה כו' בהמת ארנונא חייבת, ואתיא לר' יהודה דמביא שם קודם בתוספתא דסובר דשותפות עו"ג חייבת בבכורה וא"כ העו"ג אין לו רק חלק עשירית מן הבהמה ולכן חייבת, וקמ"ל דאף עו"ג דמצי תפיס עבור שאר בהמות לא דמיא לדבר המשועבד למלך דבפרק חזקת נ"ה מיחשב כולא לראוי, אבל מכל מקום שותפות עו"ג הוי ור' יהודה מחייב בבכורה, ונכון:

פרק ה

הלכה ט

מכאן אתה למד וכו':

בההמ"ג ודעת הר"א [ז"ל] הוא שכל שאינו מרבה בפתחים או בבתים יכול להרבות דיורין ואפילו חלוקין, ובדבור שאח"ז, וכן השוכר, זה נראה שאפילו הר"א [ז"ל] יודה בו כו' עי"ש, ונתבאר כאן דשוין שותפין למשכיר לפום סברת רבינו ז"ל, דדעת רבינו דאינו יכול להרבות דיורים ובהלכות שכירות פרק ה' הלכה ה' דמשכיר בית לחבירו משכיר לאחרים אם יש בני בית כמנין ביתו, אבל אם היו ארבעה לא ישכור לחמשה, הרי דימה רבינו שותפין למשכיר, ולדעת ההשגות כאן בשותפין יכול להרבות אפילו דיורין חלוקין שלתוך ביתו הוא מרבה, ומה שמרבה נכנסין ויוצאין בחצר, ע"ז אינו מעכב, ובמשכיר סבר דאפילו לאיש אחר שמנין אנשיו כמנין ב"ב אינו יכול להשכיר יעו"ש בהלכות שכירות כש"כ כאן שלא יכול להוסיף אנשים ודיורים, ולפלא על ההמ"ג שלא הביא

דברי ההשגות בהלכות שכירות וכתב אצל וכן השוכר זה נראה שאפילו הר"א ז"ל יודה בו והלא מפורש הוא שם ועדיפא מיניה, אולם כפי אשר ביאר שם סברתו ההמ"ג אפשר לומר דכאן שאני דהשוכר דר עם דיורים המתוספים וישגיח עליה כמו הבעלים, ודחוק:

פרק ו

הלכה יב

חנות שבחצר כו' אבל אי[נ]ן יכולין למחות בידו ולומר לו אין אנו יכולים לישן מקול הפטיש כו' שהרי החזיק לעשות כן:

דעת רבינו דוקא בהחזיק הא לא החזיק יכולין למחות גם על קול הפטיש והרחיים, ויצא לרבינו כן לפרש דבלא החזיק יכולין למחות, משום דאיהו גריס בברייתא בגמרא אחד מבני מבוי שאינו מפולש שביקש לעשות רופא אומן כו' בני מבוי מעכבין עליו, וכהגירסא העתיקה שהיתה לפני כל הראשונים, וא"כ קשה טובא לאביי דאמר לעיל על רומיא דמ"ש רישא מ"ש סיפא, סיפא אתאן לחצר אחרת, אלמא דבני חצר אחרת אין יכולין לעכב, והכא אמר דיכולין בני מבוי לעכב [ועיין תוספות דמשו"ה שינו הגירסא אחד מבני חצר] ולכך פירש רבינו, דמשנתנו בהחזיק מיירי, ולזה סבר אביי דבחצר אחרת אז אם החזיק אין יכולין למחות בידו ולומר איני יכול לישן כו' מפני קול התינוקות, אבל באותו חצר אפי' החזיק יכול למחות ולומר איני יכול לישן מקול הנכנסין כו' וכדמשמע לשון חנות שבחצר, דלא נקיט שביקש לעשות חנות וכמש"כ הרשב"א וכן מפורש בירושלמי הביאו הרשב"א בשיטה, אבל בלא החזיק גם אביי מודה דאפילו בחצר אחרת מוחין בידו וכמו דתנא בברייתא אחד מבני מבוי שביקש לעשות בני מבוי מעכבין עליו, וכיון דהך דתנא ולא מקול התינוקות מיירי דוקא בהחזיק כן הא דתני ולא מקול הפטיש ודאי דמיירי ג"כ בהחזיק דוקא הא בלא החזיק יכול למחות דבחדא בבא תנינהו, ואם תאמר אדרבא לרבא דסבר דולא מקול התינוקות מיירי בקול תינוקות של בית רבן, ושם אפילו לא החזיק מצוה ללמד בתוך ביתו, וה"ה הך דקתני ואינו יכול למחות בידו כו' מקול הפטיש כו' מיירי ג"כ אפילו לא החזיק כלל, זה אינו, דלרבא הך ולא מפני קול התינוקות לא קאי על רישא חנות שבחצר ומיירי ג"כ בגוונא אחרינא בלא החזיק, ורישא מיירי בהחזיק כמו דתני חנות שבחצר, אבל לאביי דפירש דקול התינוקות המה הבאים לקנות יין ושמן וכל דבר הנמכר בחנות, א"כ הוא חדא ענינא ומיירי בחדא גוונא שהיא חנות מכבר והחזיק בה כמו בתינוקות בחצר אחרת דמיירי דוקא בהחזיק. וסבר רבינו דרבא פליג על אביי דאף בחצר אחרת והחזיק בה

ג"כ יכולים למחות מפני רוב הנכנסין וכמו שפסק רבינו לקמן פרק י"א הלכה ה' עיי"ש, והך דפסק לעיל הלכה ח' כופין בני מבוי זא"ז שלא להושיב ביניהן כו' ולא אחד מבעלי אומנות, היינו בלא החזיק לכן על כל בעלי אומנות מוחין ואינו רשאי לעשות מלאכתו ולמכור בשוק, דאיכא קול פטיש וכיו"ב, אבל אם איכא אומן אחר באותה אומנות תו יכול אפילו בן מבוי אחר לבוא לקבוע לו מקום באותו מבוי, וזה הפירוש של ולשכנו אינו כופהו, וכתב עוד אבל אם גר ממדינה אחרת בא לעשות חנות בצד חנותו של זה כו' יש להן למנעו, נראה משום דפסק רבינו דאם יש אומן באותה אומנות בזה המבוי תו לא מעכבי מפני הנכנסים ומפני קול הפטיש וכיו"ב, לזה אמר דאם יבוא גר מעיר אחרת, אז שלא באותו מבוי ודאי דאינו יכול לקבוע לו מקום משום ריבוי נכנסים ויוצאים דבמבוי שלהם ליכא אומן באותו אומנות, אבל באותו מבוי דכבר יש להם אומנות זו, אף עפ"כ אסור ובני העיר מצו למחות בידו שאין לגר לקבוע פרנסתם ובני עירם קודמים, וזה שאמר בצד חנותו של זה הוא לרבותא דאף עפ"י כן מונעים אותו, ומסתברא לשיטת רבינו, באם הוא נותן מנת המלך עמהם דאינם יכולים למנעו דוקא שכבר יש שם מרחץ באותו מבוי מצי בן עיר אחרת לקבוע לו מרחץ שאין משום רבוי נכנסים ויוצאים, אבל במבוי אחר שיש שם קפידא דקול נכנסין ויוצאין לא עדיף מן אחד מבני המבוי שגם כן מוחין בידו, וזה היפוך שיטת התוס' ורמב"ן, אבל דעת רבינו נראה כדפרישית, ועיין סימן קנ"ו ובסמ"ע ס"ק ט"ז ודוק:

ולשיטת החולקים על רבינו פירש מרן הגר"א דהא דסברו דבני מבוי לא מצו מעכבי אפילו על רבוי דנכנסים כו' וכשיטה דגרסי אחד מבני חצר שביקש כו' וכאביי דבחצר אחרת שרי, זה דוקא על בני אותו מבוי הא לבן מבוי אחר מצו מעכבי, וא"ש הא דנקט כופין בני מבואות זא"ז שלא להושיב ביניהן לא כו' ולא אחד מבעלי אומניות, והוא לבן מבוי אחר דמעכבי משום רבוי נכנסים כו' ודוקא במבוי שאינו מפולש דאיכא משום רבוי דרך ור"ה בריה דר"י דבעי אבר מבואה אחרינא מי מצו מעכבי, היינו במבוי מפולש דליכא משום רבוי דרך ורק משום פסקת לחיותי יעו"ש דזה באמת ראוי למי שאמרו רק שקיצר כדרכו עי"ש ודוק:

פרק ז

הלכה ז

בהשגות. א"א לפי דעתי יש הפרש בין סותם למאפיל כו':

זכר לדבר, דבירושלמי אמר מכיון שאין לה חזקה אינה מביאה את הטומאה, ומזה

למד רמב"ן דהעשוי לאורה דיש לה חזקה הוא כשיעורו לטומאה במלא מקדח יעוין בחידושיו, וכן מצאנו לענין טומאה דאם ממעט החלון בכלי צריך שיבטלנו שם כדאמרו ריש פרק לא יחפור, ובסותם לגמרי כל החלון א"צ לבטל כמש"פ ר"ת ור"י בתוס' שם, והראב"ד בפרק ט"ו מהל' טו"מ דאף בדעתו לפנותו סותם לכן בסותם לגמרי החלון לאלתר יש לו חזקה אבל במאפיל שבונה כנגדו הוי כממעט לענין טומאה בעי שלשים יום שאין דעתו לפנותו, וזה רמז רחוק ודוק:

הלכה ט

אבל בעל החלונות כו':

יעויין לח"מ. ולדידי נראה דטעמא דכיון דנגד החלון אסור לבנות כותל א"כ אינו יודע במשך הזמן היכן יצטרך להעמיד הכותל ולכן אם היה גבוה לא ישפילנו שלא יוכל לבנות כנגדו כותל נמוך וכן להיפוך, אבל לפ"ז בחלון קטנה שאין יכול להכניס ראשו והיתה למטה יכול לשנות מקומו למעלה, כיון שחבירו יכול לבנות בחלון המצרי למעלה מד' אמות היכי דאינו עשוי לאורה, ולפ"ז יהיה דינו כדין הסולם שבפרק ח' הלכה ד' יעו"ש בההמ"ג ודוק:

פרק ח

הלכה ג

היה הזיז שהוציא רחבו טפח ומשוך כו' החזיק בו בד' על ד' ואם רצה להרחיב כו':

בהשגות א"א איני מודה לו בזה אלא א"כ בא מחמת טענה. והנה הראב"ד ביאר שיטתו לעיל פרק ה' שכל אלו המחילות כמגדל תרנגולין וכיו"ב בחצר שאינו שלו, אם רצה לבנות בית בחצירו בונה והחזקה בטילה מעיקרא, רק כל זמן שהחצר כך החזיק זה בתשמישו ולא יוכל למחות בפניו יעו"ש, כן הכא בזיז פחות מטפח סבר הראב"ד דלא החזיק כלל ויכול בעל החצר לחתוך אותו אם יצטרך, ובטפח החזיק שלא יוכל לחתוך אותו דהחזיק בכה"ג כל זמן שהחצר כך דעל זה מחל אליו, אבל לא מסתברא להראב"ד לומר דע"י טענת מחילה יוציא משך ד' על ד' כיון דלשיטת הראב"ד יכול לבנות בנין ולבטל את החזקה מאליה, רק שכל שהוא באופן זה החזיק, אבל יותר ממה שהחזיק ומחל לו לא מסתברא ליה, וכן שיועיל מחילה בשלא יסלק נזקין דאתו מגירי דיליה, וכן בפותח חלון לחצר חבירו דיכול לבנות והחלון נסתם מאליו, רק כ"ז שהחצר כן החזיק בהחלון, אבל אם בנה בנין בחצר וסתם החלון יכול בטענת מחילה לבד ועיין לח"מ ודוק:

הלכה ו

בההמ"ג ומה ששנינו בתוספתא כו' לכביסה אין ממחין בידו לגשמים, לגשמים אין ממחין בידו לכביסה, התוס' לענין דיוטות המקלחות כו'.

נ"ב בירושלמי ספ"ק דב"ב לענין דיוטות הגירסא היו עשוין לגשמים יכולין למחות בידם לכביסה, היו עשוין לכביסה אין יכולין למחות בידם לגשמים, וזה גירסא מחוורת, דאפושי היזיקא לא מפשינן יעו"ש היטב ודוק:

פרק י

הלכה ז

הרי הוא מעמיק ג' טפחים כו':

בתוספתא אילן העולה בין מן הגזע בין מן השרשין הרי אלו שלו ר' יהודה אומר מן הגזע שלו מן השרשין של בעל קרקע, כן הגירסא בתוספתא כת"י דפוס צוקער מאנדיל, ולזו התוספתא כוונה הגמרא סוף ב"מ ואזדו לטעמייהו דתניא אילן וכו' ולא גרסינן גבי מקח וממכר כגירסת תוס' בגיטין, וצ"ל בתוספתא הרי אלו של בעל הקרקע, ולמקח וממכר לא דמי כלל יעוין בתוס' שם, וזה אמת למעיין שם:

פרק יא

הלכה ז

בהשגות א"א והלא החופר בורות כו':

לפי פירוש הרשב"ם דהגמרא הוי מפרש הך דאין חזקה לנזיקין במזיק שדה חבירו ומשום זה טוען שקנה גוף השדה, אינו ענין לכאן דכאן הלא טוען שגוף השדה של פלוני רק שבא בטענת חזקה על הנזק, כל שההיזק קבוע אין לו חזקה, ולפי הר"י מיגש ג"כ לשנויא בתרא כל היכי דטעין על גוף הקרקע מההיזק אין לו חזקה רק דשקיל וטרי הגמרא על חזקת הנזק שעושה בשדה חבירו ובזה הוי חזקה לא באופן שעושה בשדהו והנזק מגיע לחבירו יעוין שו"ע סימן קנ"ה סעיף מ"ב ובטור שם, רק ההשגות מפרש כהרמב"ן דהגמרא מדמה זה לזה משום דלא קפיד אינש על נזקין יעו"ש, ומסיק הגמרא דוקא בקוטרא כו' משום דמצי לומר כסבור אני שיכולני לקבל וכעת אין אני יכול לקבל ולאו משום דלא קפיד ומחיל, לפ"ז משמע דבהיזק קבוע כמו חפירת בורות איכא חזקה, ולפ"ז בנדנוד הכותל שלא שייך לומר כסבור אני שיכולני לקבל יש לו חזקה אבל רק בבא מחמת טענה ודוק:

פרק יב

הלכה א

אם היתה כולה שוה כו' אבל אם היה חלק אחד ממנה טוב כו':

ראה בההמ"ג שיטות אחרות. ולדעתי יצא לרבינו מהא שפירש בפהמ"ש דדמאי פ"ו מ"ח, שנים שקבלו שדה באריסות או שירשו או שנשתתפו, יכול הוא לומר טול אתה חטים שבמקום פלוני ואני חטים במקום פלוני כו' אבל לא יאמר לו טול אתה חטים כו' ואני שעורים כו', לשון רבינו, זה הדין שזכר שיהיו שני מינים מן החטה כו' שוים ולא יהיה ביניהם שום חילוף כו' אלא מקומותיהם ואז יהיה רשות כו' לומר לחבירו אחר שיין זה כמו היין ההוא, וזה קרוב למקומי ושלך קרוב למקומך כו' ואל תצריכוני שאקח אני הרחוק ממני כו' ולא יוכל חבירו למנוע ממנו שאין היזק עליו בדבר הזה, שהעיקר אצלנו כופין אותו על מדת סדום כו' יעו"ש, ואם כי בהלכות מעשר פירש לענין שאסור למוכרה טבל יעו"ש, מצאנו הרבה לרבינו שמביא בחיבורו שני פרושים שונים, ואף ע"ג שתמן לא חלקו בגוף השדה רק בקמה ויין מסתברא דהכל חדא לענין חלוקה, אע"ג דרבוותא החולקים עליו אפשר דלא אמרו רק בחלוקת שדות שלפעמים שאחת מתברכת יותר מחברתה, בכ"ז משמע ממשנה דתמן שאף עפ"י שלא הגיע זמנו לקצור ויכולה ללקות בשדפון וכיו"ב, בכ"ז יכול לומר טול כו' ואני אטול הסמוך למקומי ודוק:

פרק יג

הלכה א

שיטת רבינו בהלכות מצרנות נראה, דהלוקח אינו כשליח ממש לכל מילי, וזה הוא, חדא דכתב בהלכה י"א, בע"ח של מוכר שטרף השדה מיד המצרן, בעל המצרן חוזר וטורף מן הלוקח שסלקו, ואם דין שליח ממש יש לו איך טורף מיד הלוקח. עוד כתב, דפירות שאכל מקודם שבא וסלקו, שלו הוא אוכל ואין מחשבין, ואם איתא דשליח גמור הוי, הרי של מצרן קא אכיל, ואי משום דהוי כשכונה לו הלא באתרא דמסלקי אסור [ויש לדחות קצת] וכן דעת רבו הר"י בן מיגש נראה דכולהו פירות דמצרן וכמו דמשמע מתשובתו בשיטה, ומשום זה כתב רבינו, דבן המצר שבא לסלק הלוקח וקודם שיסלקו מכר את השדה שיש לו על מיצר הנמכרת איבד את זכותו, היינו משום דלא הוי כשליח ממש, דנאמר דהשדה הנמכרת הוא שלו מכבר, וכיון שהיתה לקוחה ביד הקונה מן המוכר, שוב אין הלוקח החדש יכול לסלקו, דנאמר אדרבא הלוקח הראשון הוא מצרן לשדה הנמכרת מיד המצרן ומאי אלים השני מן הראשון, לכן נשאר כל אחד

בשלו, ומש"ה כתב דאם קנה הלוקח וקדם א' מהמצרנים וקנה מן הלוקח זביניה זבינא, ואם נאמר דשליח גמור הוי הרי כבר קנה בשליחות כולן ואיך נאמר דזביניה זבינא, אלא ע"כ משום דקנויה לו וא"כ תו איהו דקדם וזבין הוי זביניה זבינא כאלו קדים וזבין מיד המוכר בעצמו:

ולפ"ז מובן מש"כ רבינו בפרק י"ב הלכה י"א הרי שטען הלוקח ואמר מפני המס וכיו"ב מכר כו' על בעל המיצר להביא ראיה ואח"כ יוציא מיד הלוקח כו' אפילו היה שם בדבר ספק אין הלוקח מסתלק אלא בראיה כו' לפיכך אם טען הלוקח ואמר גזלן אתה כו' וכן כל כיו"ב, מעומק לשונו משמע דדוקא בכה"ג שהוא מבטל ממנו בטענתו כל דין מצרנות שלו אם כן אמרינן ארעא בחזקת הלוקח, דהא כבר פירש דאינו כשליח ממש לכל מילי, אבל במקום דאף לפי טענת הלוקח יכול לסלקו, וכמו גבי קנה שוה מאתים במנה, הלוקח טוען דלאחר לא הוי זבין במקח זה, והמצרן טוען דלאחר ג"כ הוי זבין בק' כיון דסו"ס יש לו זכות מצרנות ויכול לסלקו שוב אוקים ממונא בחזקת מריה דהוי כמו דאמר לקמן (דף קי) ארעא לגובייניא קאי כו', כן משמע מלשון רבינו, ודלא כמש"כ מרן בב"י שדעת רבינו בזה כדעת הרא"ש דנותן לו מאתים יעו"ש ודוק:

והנה הרמ"ה הביאו הטור פוסק דבגוונא דטעין גזלן אתה כו' או שאומר שמפני המס מכר לו, בכ"ז המצרן יכול לסלקו. וטעמו ראיתי בשו"ת ר"י בן לב שמביא חידושי רמ"ה, דחזינן דמתנה דאית בה אחריות אמדינן דעתיה דודאי על מתנה לא קביל אחריות והיינו דרבנן חששו טובא להערמה, וא"כ בכל טענות שטוען לא חזו חכמים לבטל מצרנות, דא"כ יהיה הערמה בל"מ יעו"ש, ולפ"ז הוא דוקא באופן דעל האי גברא היינו לוקח מוטל דין מצרנות ועשית הישר והטוב, רק שהספק הוא באופני המכירה אלמוהו חכמים לכח המצרן, אבל באופן שהספק אם הלוקח זכר או נקבה, דעל נקבה אינו מוטל כלל דין מצרנות ודאי דמודה דעל המצרן להביא ראיה, ודלא כמש"כ בב"י דלרמ"ה בטומטום ואנדרוגינוס המצרן מסלקו וז"א ודוק. והנה הר"י בן לב שם הביא דברי רמ"ה, דבאופן שחולקים הלוקח והמצרן אם לאחר הוי זבין במנה מה ששוה מאתים הדין עם הלוקח, דלאפוקי בלא מעות לא יפו חכמים כחו. ונראה דמזה אינו ראיה לדידן, דהרמ"ה לטעמו אזיל שהביאו הטור שפוסק דאם הלוקח קא יהיב לה במתנה או מורית לבנו אין מסלקין אותם, א"כ הך ארעא לאו לאפוקי קיימא ולא דמי להך דאמר ארעא לגובייניא קאי, ומחכמי פולין (סמ"ע וב"ח) נעלמו דברי הרמ"ה שהביא הריב"ל:

ומה שכתב הטור ס"ב דדעת רבינו דוקא חצר בחצר כו' הא בשדה וכרם מודה, הנה תראה מהמקור אשר ממנו נבעו דברי רבינו והוא תשובת רבו האב"ן מיגש בשיטה יעו"ש

דעיקר טעמו דהוי כמו לגאול בקרוב ועדיפא מיניה, דנראה דלא מחלק:

ויש להסתפק בהא דכתב רבינו בהלכה ד', דהמחליף חצר בבהמה או במטלטלין רואין דמי אותה הבהמה כו' ונותן לו בן המצר ומסלקו כו', דאם הוקרו הבהמה או המטלטלין משעת הקניה עד שעה שרוצה לסלקו, האם נאמר דהלוקח מצי אמר אימת אנא זבינא המטלטלין שלי דוקא שהיה לי בהם שדה אבל השתא לא בעינא למיזבן, וא"כ תו בעי למיהב זוזי למוכר והמוכר יקנה בדמים אלו מטלטלין, א"כ בעי למיהב ליה זוזי כמו דשוים האידנא המטלטלין, דהמוכר אינו צריך להפסיד, וכן משמע קצת מדברי ב"י דלמוכר קא יהיב זוזי וליכא ליה פסידא דמצי לקנות מטלטלין יעו"ש, או דלא שמענו דין סילוק מהמצרן רק להלוקח, וא"כ אמרינן כי זבין הלוקח הך שדה המטלטלין היו שוים כך והוי השדה קנויה בשליחותו להמצרן בדמים שהיו שוים המטלטלים אז ומסלק ליה הנך דמים בשויא שהיה אז וכן משמע קצת מלשון רבינו וכן נראה:

והנה מסתפינא לומר דלשון רבינו בה"ט שכתב בן המצר שבא לסלק את הלוקח וקודם שיסלקו מכר לו את השדה שיש לו על המיצר אבד את זכותו, כוונתו דמכר לאותו לוקח שרוצה לסלקו השדה שעל המיצר, אך יש להסתפק אם כוונתו, דבמה שהוא מצרן היינו באותו שדה שמחמת מצרנותה רוצה לסלקו מכר לו ע"ז קאמר דשוב אינו יכול לסלקו כיון שאין לו דין וטענת מצרנות, או כוונתו שמכר לו שדה אחרת שיש לו על מיצר שדה זו, ובכ"ז נשאר עוד מצרן בשדה שניה שיש לו וקאמר דשוב אינו יכול לסלקו, כיון שהוא בעצמו מצרן עשאו ללוקח, או דכוונתו, דמכר לו שדה שיש לו על מיצר שדה שלו מצד אחר דאין לו זכות לעשותו מצרן מרוח זה ולסלקו מצד זה, דעדיפא טפי מנעשה שליח למכור כו', אמנם הטור העתיק דבריו בזה"ל, וקודם שיסלקו מכר את השדה כו' ופירוש דמיירי דמכר לאיש אחר, שאינו יכול לסלק ללוקח, אולם לפי גירסת ספרינו "ומכר לו" משמע דלהלוקח קא זבין ודוק. והנה לפי מש"כ, דאם מכר שדהו לאחר דאינו יכול הלוקח לסלקו ולא אמרינן מה מכר ראשון לשני כל זכות שתבוא לידו, וא"כ זכות המצרנות ג"כ מכר לו, משום דאידך לוקח יטעון על שדה הנמכרת מהמצרן דאיהו מצרן ולכן לא עדיף חד מחבריה, לפ"ז אפשר דאם המצרן נותן שדהו לגברא אוחרי קודם שסילק ללוקח דלית ביה דינא דב"מ, שוב אמרינן דלהמקבל מתנה יש זכות המצרן הנותן, ומצי לסלק ללוקח הראשון, והיה מיושב קושיית הסמ"ע ס"ק ל"ה על הרמ"ה, דכותב אורכתי אם מקנה כו' עיי"ש והבן, אך המחוור דאין נפק"מ דכיון דלא בעי למיהדר רק משום ועשית הישר והטוב א"כ אין זה זכות דנאמר שבא לידו שמצי להקנות זה למקבל מתנה והוי כטובת הנאה לבד למ"ד דלית בה ממון, אע"ג דמצי למיתבע מיניה

פירות שאכל אחר שהביא מעות לסלקו, בכ"ז כיון דאינו רק משום הישר והטוב, אין זה דבר שהגיע לידו שיהא מצי להקנות ודוק:

ושוב מצאתי ת"ל, שכפי פירושי החדש בדברי רבינו בזה, דאם מכר המצרן שדה שלו ללוקח, תו לא מצי לסלקו מן השדה שלקח מקודם ולא אמרינן דכיון דנעשה כאילו בשליחותו קנאו הרי היא שלו מכבר, מצאתי כזאת להרשב"א ח"ג סימן קנ"א הובא ביתה יוסף בסוף הסימן מחודש כ"ט, באחד שמשלם מס לשמעון ושמעון מכר זה האדנות ליהודה, ואח"כ מכר ראובן קרקע זו ליהודה, ובכ"ז רוצה לסלקו מן המס בתורת ב"מ יעו"ש שעיקר טעמו משום דכל שמוכר קרקעו כמוחל על מצרנו כו', וזהו ממש דינא דרבינו לפי פירושי ומטעמא הנ"ל דמשוה זו לנעשה שליח למכור דכולהו מטעם מחילה קא אתיין, וברור בס"ד:

והנה העיטור ורז"ה כתבו, דיש מביאין ראיה מהך דקאמר לאשה וליתמי ולשותפי לית ביה משום דינא דבר מצרא, דאם אחד הוא עני ודחיקא ליה שעתא וצריך לאותו שדה, והמצרן הוא בריוח, דל"ב משום דינא דב"מ, והרמב"ן במלחמות שחק ע"ז דשאני אשה ויתמי דלית להו מאן דיעסוק בגינייהו, לא כן לוקח זה ילך ויקנה במקום אחר עי"ש, ובאמת אין שום ראיה מהך, דבכל גווני ליכא בהו דינא דב"מ, לא כן זה, האם יעשו חכמים דבריהם לשעורים, דיש מתרוששש ויש מתעשר. אולם אמינא דיתכן, דרבוותא דמייתי ראיה סברי, דהך דקאמר לשותפי פירושו פשוט ע"ד דאמר לאשה וליתמי ה"נ לשותפי היינו אם הם קונים בשותפות ולא שהם שותפים עם המוכר רק שהם לקחו שדה בשותפות, וטעמא משום דאם תבטל המכר שמא לא יוכלו להתרצות אח"כ לעשות שותפות לקנות שדה אחרת, ואדהכי והכי יבטל הסכם שניהם לקנות שדה בשותפות, דקדירה דבי שותפי כו' והתהות מצויה, לכן לא תקנו דינא דב"מ, וא"כ שפיר למדו מזה לענין עני ושעתא דחיקא ליה, ואם תאמר יקנה שדה אחרת, ב"כ וב"כ ילכו מעותיו ולא יהיה לו במה לקנות, אבל לא כן פסקו הפוסקים ובראשם רבינו בהלכה ח' אבל המוכר קרקע לשנים יש לבעל המיצר לסלק א' כו' יעו"ש ודוק בכ"ז: